

От Македония изящни каменни
плочи разказват за ранното
християнство и за българи
на Балканите преди Аспарух

Болгар...

Мзвика победоносно: „Булгар! Булгаар!“ - и още по-силно се удари в гърдите. Автор на гръмогласната хвалба е незабравимият Бай Ганьо, разбира се. Този път обаче ще ви разкажем за един друг, много по-странен и необясним за науката „болгар“.

За загадъчен надпис с такова съдържание до образа на конник върху едни от най-старите плочки икони в света. Може би става дума за разказ за българските военни подвизи близо до днешните ни земи много преди времето на хан Аспарух. За друга от тези плочки, разказваща, че ранните християни превърнали в светец Ахил – героя от Троянската война, и нещо повече – може би той е бил... българин?! За едни прекрасни плочки, които освен че си струва да станат по-популярни, буквално могат да пренапишат историята...

ИСТОРИЯ:

*Най-старите
икони
на света
стр. 16*

ЗАГАДКА:

*Българин
ли е бил
героят Ахил?
стр. 26*

ОЦЕНКА:

*Специалистите
за странната
плочка
стр. 30*

болгар?!!

Платото на големия хълм се извисява над пръсналото се по околната долина приветливо македонско градче. Винаца има около 10 000 жители и, както говори името ѝ, е известна със сладостните продукти на местното грозде. Легендите, изумяващи японците, разказват, че това е единственото място на света, където хоросанът се забърква не с вода, а с вино, за да е по-здрав. Тук-там се виждат и въпросните лозя, а навсякъде в далечината като многобройни почетни стражи са се пръснали ниските тополи, характерни за тукашния пейзаж.

Братовчеди на иконите

Плочки с 20 различни сюжета, намерени край град Винаца, показват уникални по рода си изображения на светци

Нямаме обаче време да се наслаждаваме на красивата гледка, защото важното нещо не е далеч, а точно пред нас – буквално в краката ни. Само преди месец познатият на читателите от темата за българските символи (*брой 5/2013 г.*) историк Александър Мошев ни е разказал какво ни очаква тук и успешно е пробудил интереса ни. И той е с нас, за да види за първи път със собствените си очи това, което ще ви представим.

Високите по 40-50 санти-

метра, тук-там и цели метри, стени ясно рисуват формата на някогашното селище, видимо построено по римски образец. Сградите са толкова ясно очертани, че не е никакъв проблем да си представите вида на госта големия град, особено ако се качите на поставената за целта вишка. Да стигне до върха на люшката се от силния вятър стоманена конструкция, смелост има само фотографът ни, изпълнявайки дълга си да ви представи най-добрия образ.

В местността Виничко кале животът не стихвал дълги векове – като се почне от дълбоката древност и се стигне до Късното средновековие. Най-го-

лям разцвет обаче царял именно през важните за нас V и VI век. За съжаление, не знаем как се е казал този римски град, защото липсват категорични доказателства, макар че най-вероятните му названия са Хармония и Келемидин.

Виждат се останките от двете църкви, едната от които е много голяма и спокойно може да е била гора и седалище на епископ. Открити са следи от 11 кули – кръгли, квадратни и гори с пентагонална форма. Много от сградите са луксозни, далеч надхвърлят типичния войнишки бит. А малко вляво от голямата базилика е мястото, депото, където са намерени най-

Визуалната презентация на 79-и асафов псалм. Правоъгълна плочка с размери 35x25x4,5 см. Включва фитоморфен образ на лоза и елементи от иконографския дизайн на сцената. Отстрани е съкратеният текст на псалма. (Встрани го плочките можете да видите графичните им възстановки.)

женията, посланията, оставени ни от гревния майстор. Подобни плочки или парченца се показват на повече и повече места, макар и не толкова много, колкото в депото. През следващите години разкопаването и събирането им продължава.

И започва истински трудната работа – буквалното сглобяване на пъзела. Плочките и парчетата се подреждат, комбинират, систематизират, докато се групират различните сцени и се разтълкуват посланията. Кое то дава много отговори, но открива и много нови въпроси...

IN VINICA VERITAS

Така се нарича местният фестивал на хумора. Що се отнася до плочките обаче, нещата са напълно сериозни. След като сме разгледали калето, сме се отправили към малкия,

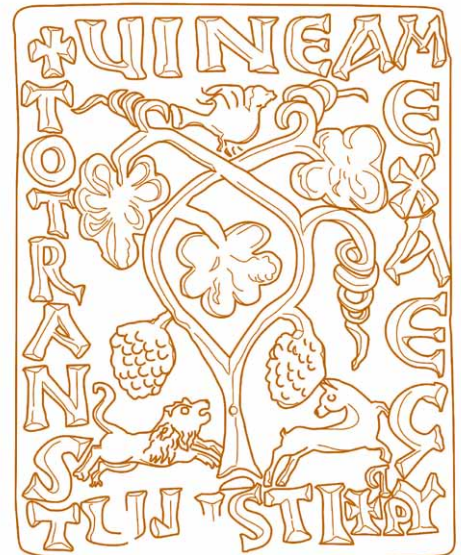
много от прочутите винички теракотени икони. Точно тези, които привлякоха вниманието ни и ни доведоха тук.

ТЕРАКОТЕНИТЕ БОГОВЕ

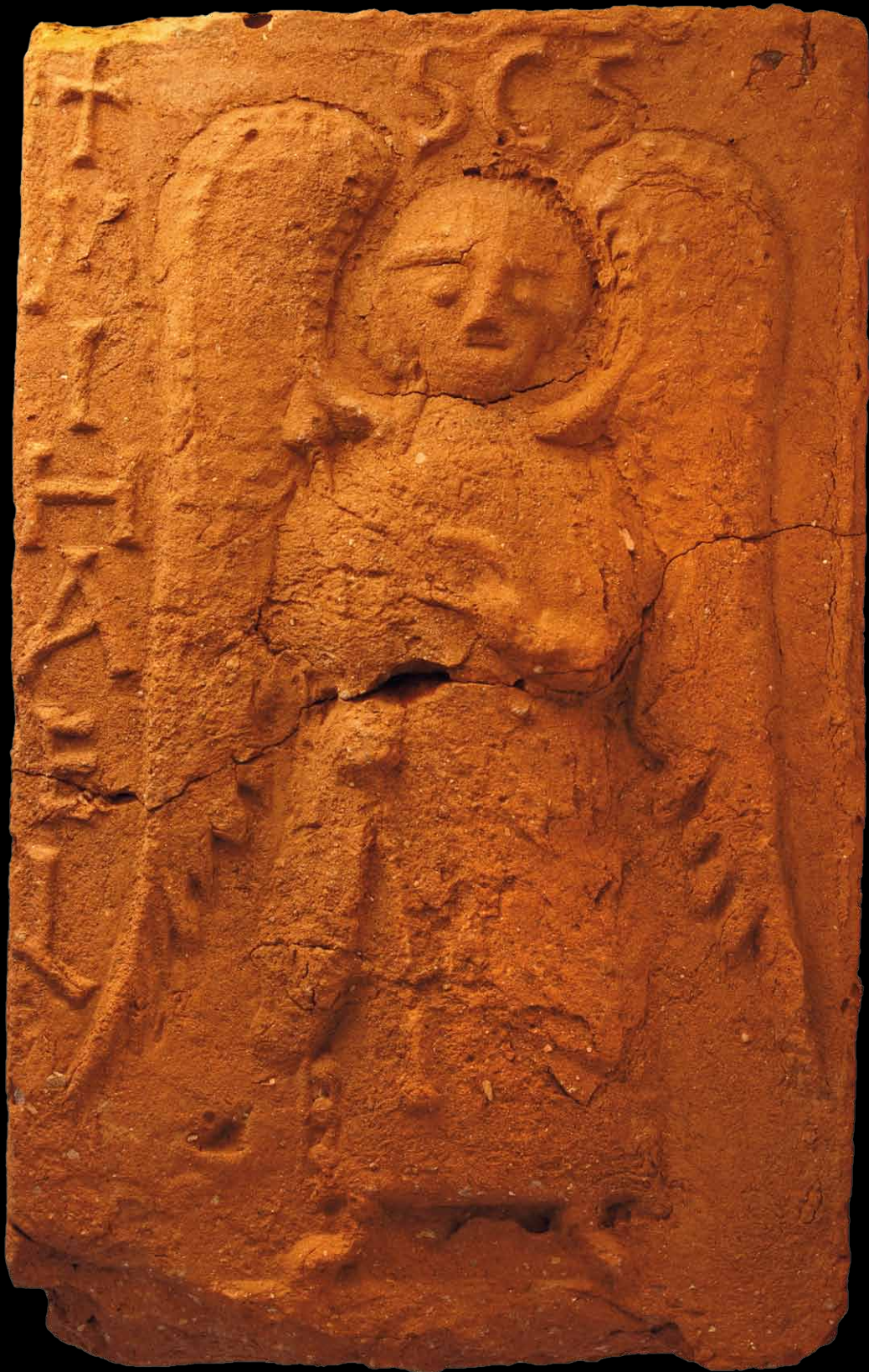
През 70-те години на миналия век местните хора, работейки по калето, случайно попадат на парчета от глинени плочки, както и на две цели с изящни изображения. Находките привличат вниманието на археолозите и в средата на 80-те години започват системни проучвания. Води ги неслучаен човек – г-р Коста Балабанов, племенник на известния български

литератор и критик Александър Балабанов, водещ археолог и специалист по история на изкуството, дълги години директор на Музея на Македония.

Екипът му започва да работи мащабно и има късмет да попадне именно на споменатото депо. В него учените се натъкват на многобройни пръснати теракотени плочки с какви ли не изображения. Изключителен късмет, защото находката по всякакви критерии е уникална – от глината гледат светци и разнообразни сюжети, създадени с видимо умение. По тях има и латински надписи, което ги прави още по-безценни – текстовете обясняват сюжетите и изобра-

■ ТЕМАТА...

Плочката с изображение на архангел Михаил. Крилатата фигура на архангела е с латинска сигнатура отляво. Размерите са 32,5x20x4 см.

но богат на плочки и именно затова интересен исторически музей. В него един след друг са подредени все по-прекрасни сюжети, като всеки от тях върви със своите обяснения, своите загадки, своята история и различна, собствена красота. Край тях са и други артефакти, които допълват палитрата от някогашния град край днешна Винаца.

Теракотените плочки са разделени между тукашния сравнително нов музей и този на Македония в Скопие. В момента обаче заради строежа на новата мащабна експозиция в столицата гостите няма как да разгледат тамошната колекция. Иначе там и във Винаца може да видите единствените оригинали. Дори понякога да ги има и на гвете места – причината е, че някои от сюжетите се срещат многократно. Иконите с успех са шествали по света – на различни изложби са представяни във Ватикана, Париж, Мюнхен, Рим...

Всички плочки са с приблизително еднаква големина. Високите „картини“ са с размери 32 на 20, „квadratните“ – 33x28 сантиметра, дебели са между 4 и 4,5 сантиметра.

Триумфът на живота над смъртта, основно послание в ранното християнство, е единственият общ мотив, който се пренася през всичките сюжети. А те са поне 20, 15 от които се смятат за разтълкувани. Някои се срещат само по веднъж, от други има десетки почти еднакви екземпляри. Едни изобразяват светци с характерни сюжети от живота им, други представят библейски псалми, трети съдържат само текстове. Определено доминират темите от Стария завет.

ПЪРВИТЕ ИКОНИ

Това, което прави теракотените икони уникални, от една страна, е изключителната им самобитност – някакви варианти на глинени плочки с библейски изображения са намирани и по долината на река Лоара във Франция, и в Тунис. Разликите с виничките обаче са огромни и говорят за самобитност. До момента такива плочки не са намирани никъде извън калето. Анализът на глината, а и археологическите проучвания ясно показват, че са създавани тук от прецизно обработена местна глина. Правели са ги обаче различни майстори, което ясно личи от изписването на буквите.

От чисто изкуствоведска гледна точка това, което впечатлява, е въображението на автора, представящ по собствен начин широко познати и не толкова библейски сцени и идеи. Разбира се, както и сами виждате, в из-

вестна степен изображенията са наивистични, на места не са спазени и видими човешки пропорции, но пък това им придава определен собствен чар и облик. Важно е да си припомним, че целта на християнското изкуство съвсем не е натуралистичната правдоподобност.

Още нещо уникално е периодът. След дългогодишни спорове и продължаващи затрупвания с аргументи, които отпращат създаването на керамичните икони между III и чак IX век, като че ли вече е сигурно, че произведенията на изкуството са създадени в края на V и началото на VI век, което ги прави типични за ранното християнство и може би дори... едни от първите икони на света! Разбира се, с цялата условност, че в случая това не са точно икони в богословския смисъл, а по-скоро изображения на светци и библейски сцени.

ДИВИ КОПАЧИ

По този звучен начин в Македония наричат иманярите. Именно техните набези пречели за датироването на находките. Обикновено възрастта се определя по намерените монети и други предмети, отпращащи към ясно изразен период. Дълго време край иконите обаче такива не били откривани, тъй като металът бил разграбен от дивите копачи.

Едва отскоро започват да се намират монети край новите части и икони. Допълнително датировката се засича и от облеклото на нарисуваните хора – то съвпада точно с това на римските войници от този период по гребни, назабележими за лиците, но неоспорими за

специалистите детайли.

Според Александър Мошев пък поредното доказателство, че няма как находките да са по-нови, е и само по себе си използването на латинския език в текстовете във и около изображенията. След VI век постепенно византийската империя се елинизира и почти навсякъде започва отново да властва гръцкият.

МАЙСТОРСКА РАБОТА

Първоначално в първо изкусните автори дякали позитив на бъдещото изображение. Запъвали го с глина, която се превръща в истинската „плака“ за бъдещата икона. После фино пречистената глина се излива и я оставяли да съхне. Процесът приключва с изпичане при

много висока температура в тукашните пещи.

Понякога на една и съща сцена се наблюдават известни различия в изображението и буквите. Това се дължи на факта, че са дело на различни майстори и че някои са използвани за направата на копия на груги и постепенно по-фините детайли се заличавали.

Всяко от изображенията има

своя чар и носи собствената си история. Едно от първите открити парченца било само с надписа Vineat и отдолу се показвало грозде. Разбира се, местните земеделци, които го открили, побързали да решат, че това е старото име на града. И днес, ако попитате хората по улицата, почти всички ще ви кажат, че е така. Истината обаче е груга и се открива, когато археолозите намират една цяла теракотена икона от този тип – става гума за пресъздаването на текст от 79-и псалм – „Ти пренесе от Египет лозата, изгони народите и я посади“. Чудесен пример за това как пъзелът на историята се попълва упорито и как липсата на детайли може да отпрати разсъжденията в грешна посока.

Определено има с какво да се допълва колекцията от икони.

Древният град се извисява на хълма до днешната Винаца, а по останките му се различават ясно някогашните сгради.

Светците Христофор и Георги са изобразени заедно, като първият има бича глава. Св. Георги пък виждаме по различен от познатия ни начин, характерният змей тук е издължена змия.

Макар и по-бавно, отколкото на местните археолози им се иска, разкопките продължават – смята се, че са проучени едва 30% от града. „И сега често се случва, като се разхождаме, от земята да се покаже парче от плочка“, разказват хората, живеещи наблизо. Затова учените са убедени, че предстои да бъдат открити още много икони и части, които ще обогатят колекцията от сцени или ще помогнат за по-пълното разпознаване на останалите.

Всяко от изображенията има собствен чар. Добре са представени и животните. Например еленът с малка глинена амфора до себе си е пресъздаване на поетични думи от 42-и псалм – „Както еленът желае водните извори, така душата ми желае тебе, Боже“.

Друга интересна плочка е

кръстът на апостол Андрей. В очертанията като буквата Х са включени типичните за светеца водни елементи – риби, скариги от различен вид и форма с особено фини детайли. Според първия изследовател Коста Балабанов тази плочка е много по-стара от другите и идва чак от III век.

Най-често срещана е иконата на архангел Михаил – с повече от 10 пълни и много частични изображения. Затова е и най-изследвана, разпознаваема и се е превърнала в своеобразен символ на виничките икони.

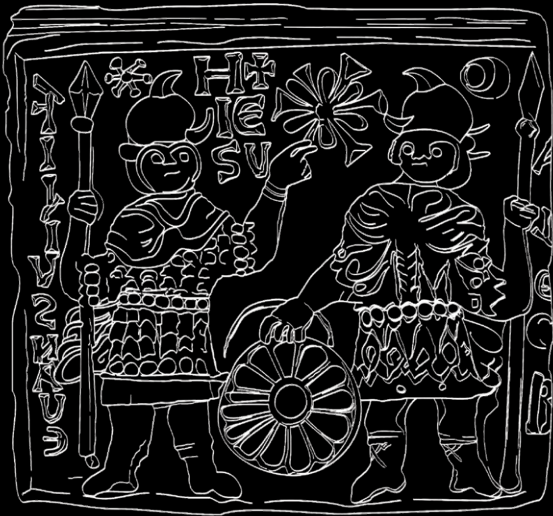
СИН КРИТИЧНО

На груг от сюжетите един до груг виждаме св. Георги и св. Христофор – и двамата римски войници, превърнали се в светци,

особено тачени в ранното християнство. Всеки от тях е пробол с копието си змия, която има и човешки черти. Интересно е, че св. Христофор е изобразен с глава на куче, буквално като от египетската митология. Става дума за апокрифна легенда, свързана със светеца, заради която той може да бъде видян с кучешка глава и по стенописите на малки църкви, създавани много по-близо до наши дни, включително и в България (например в град Брезник). „Как тогава можем да си обясним паузата от почти 10 века в този иконографски мотив?“, учува се Александър Мошев. Иначе изображението е характерно за Запада, където и този светец е много по-познат.

Почти чаровни са и гребните несъвършенства – тук-таме си личат разнообразни следи.

ТЕМАТА...

Исус Навин спира
слънцето над
Гедеон - популярен
старозаветен
мотив. Той и
спътникът
му Халев са с
характерното
облекло на римски
воини.

Макар намерените варианти
на тази плочка да не са
достатъчно цялостни и да
липсва цялата лява долна
четвърт, специалистите са
убедени, че става дума за
изображение на превъплътения
спасител Исус Христос.

Плочка, представяща 66-ия старозаветен псалм. Тя е сред по-малкото квадратни варианти, край бика е изписан на латински текстът на псалма: „Всеизгаряния от тлъсти овни ще Ти принесе с тамян, ще принесе волове и кози.“

Плочката на свети Теодор, победителя на смъртта, го изобразява като конник, пронизал дълга змия.

От стъпки на животни и дори на бебета по още неизсъхналата глина. Все повече въпроси изникват с всяка следваща намерена икона – като се почне от чисто културните характеристики и се стигне до тяхното предназначение. Кой и защо ги е правил? Защо изведнъж е престанал? Как точно са били използвани?

Освен намерените в депото икони такива се показали и в частни домове, и в базиликите. На гърба на много от тях имало следи от хоросан – някои са били закрепяни за стени, вероятно като декоративен елемент. Не бива да се подценява и ролята им като „пропаганда“ на християнството сред многобройните местни езичници. Въпросите обаче все още са повече от отговорите...

Още едно нещо, което впечатлява в иконите и ги прави неповторими, е вълетеният в тях понякога много странен синкре-

тизъм. В опита си да привлечат внимание към християнството, първите му проповедници разчитали в голяма степен на вече утвърдени култове и образи.

Впечатляваща в това отношение е плочката с носещ в ръката си риба човек с госта отчетливи... полови белези. Според част от изследователите това е старозаветният герой Товит. Много по-вероятно и убедително обаче е да става дума за знаменития герой от Троянската война – Ахил?! Към това указва надписът ANILES, както и наличието на странно същество, което напомня кентавъра Хирон. Той според легендата помогнал в отглеждането на Ахил. (стр.29)

Още от III-IV век митът за

него е особено популярен по тези земи. Но това е единственото познато представяне на гръцкия герой като християнски светец – очевидно познат на местните и почитан в онези времена въпреки официалната догма.

ТРАКИЙСКИЯТ ИИСУС

Една от находките буквално изумява нашия историк спътник. Това е най-новата „събрана“ плочка, на която се вижда толкова добре познатият образ на тракийския конник, който можете да срещнете в много от българските музеи. И щеше да е съвсем логично и обикновено, ако не беше надписът „Емануел“. Това значи: „С

нас е Бог. Спаси ме и спасен ще бъда.“ Кои е този светец Емануел? Става дума за едно от имената, с които в ранното християнство е наричан самият Иисус Христос. Към него отправя и втората част от текста върху плочката, изваден от книгата на пророк Исаия, който предвещава идването на божи син на земята.

Тоест – за да е по-гостъпен образът на Иисус по тези земи, очевидно населявани с наследници на траките, нашият майстор съвсем неканонично взема образа на обожествявания тракийски конник и го асоциира с него. Изображението няма аналог и дава изключително неочаквана информация, коментира Александър Мошев, който ще ни разкаже и за последната, най-интересна за нас икона.

Архивна снимка от 80-те години от разкриването на най-голямото гепо с керамични икони.

Още при разкопките през 1986 г. Балабанов и екипът му попадат на парчета от непозната плочка, която така и не успяват да подредят към другите. Трябва да изминат 13 години, преди още едно по-голямо парче да пасне като в типичен пъзел към останалите и да допълни картината... и да я направи още по-странна и неразбираема. Защото на нея е изобразен конник с дълга коса, който може би е насочил копиеето си (или пък дълъг меч) към друг човек. А вляво от него е изписана само една дума: „BOLGAR“.

БГ черешката

*Може би героят от Троянската война
Ахил е... един от предците ни, а неговите
мирмидонци всъщност са българи*

За огромно съжаление, тази плочка няма как да бъде видяна на живо. До момента това изображение е открито само на нея, няма дори детайли от второ копие. А малко след като Балабанов посвещава половин книга на разбирането ѝ, е прибрана в музея на Скопие и оттогава дори специалистите не са я виждали.

Хипотезите и тълкуванията ѝ са безбройни. Според откривателя Балабанов към нея се причисляват и още парчета, които вероятно довършват изображението надясно. Така се показва образът на очевидно победен от конника човек, до когото е изписано, че е „склавигин“. Затова ученият предполага, че виничкият майстор е увековечил победата на куберовите българи над славяните,

Загадъчната плочка с надписа „Болгар“. На самата нея той е видим, ясно е, че завършва с кръст, макар че на графичната възстановка, направена от македонските специалисти, краят се различава.

а това може би е самият хан, яхнал победоносния си кон.

Предположението обаче е изказано преди плочките да бъдат ясно датирани и няма как да е вярно – поданиците на хан Кубер идват по тези земи много по-късно. Освен това по този начин се допуска, че майсторът на иконите е бил историк, което е странно на фона на всички останали изображения.

А и още нещо – дори за неопитното око е видимо, че дясната половина, която Балабанов причислява към картината, е „пришита“ с бели конци. Ясно е, че става дума за друга сцена, която също все още е непозната в цялост. Така отпада и без това странната от лексикална гледна точка интерпретация на „склавижската“ част от текста.

Тогава какво прави до конника надписът „BOLGAR“? Задаваме въпроса на местни специалисти и

те само повдигат рамене. Категорични са, че не може да става дума за българи по онова време на тези земи. Според тях е сигурно, че това е само част от плочката и едва ако бъде допълнена, ще се види каква точно е описаната сцена. Може би това е само началото на дума или изречение, но като ги питаме какво е възможното предложение, не дават идеи – специалисти по латински не се досещат за израз, който би могъл да започва така. И все пак е странно, че историческата плочка „се е вмъкнала“ сред толкова много „религиозни“...

СВЕТЕЦЪТ АХИЛ

Но има и една различна, доста смела, но и не по-малко интересна хипотеза. Нашият водач Александър Мошев прави паралел

между плочката „Болгар“ и тази на „светеца“ Ахил. Историкът е категоричен, че надписът е свързан с българите. След него се вижда характерен кръст, което означава, че думата „BOLGAR“ е завършена. А дори и да не е – тя няма как да е начало на дума, изречение или съкращение, просто защото няма такива в латинския, които започват по този начин. Нещо повече – аргументът на много от македонските учени, че за описване на българите никога не се използва формата „болгар“, е повече от несъстоятелен. Формите на название на народа ни са толкова много и различни в хилядолетната ни история, а същевременно самата дума просто няма какво да значи...

Но каква може да е връзката на „нашия“ конник с „рибаря“ Ахил, както смята историкът Александър

ТЕМАТА...

Мошев? Той цитира гревни извори, според които героят от „Илиада“ всъщност е именно... българин!

„Историкът Йоан Малала (ок. 491-598 г.) пише, че „Ахил заминал с Атридите, като водел своя собствена войска от 3000 души, наречени мирмидонци, а сега – българин“, казва историкът. Много от учените обаче са скептични. „Има проблем в самото сведение“, казва доц. д-р Вася Велинова от СУ „Св.

Климент Охридски“. „Още Пола Моравчик изказва съмнение в неговата автентичност. Макар че то се намира в оригиналния гръцки текст, той е склонен да допусне, че е добавка на късен преписвач. Обичайна практика за византийските хронисти е да отъждествяват съвременните си етноси с такива, населявали съответните земи през античността“, допълва доц. Велинова. Според нея в случая го принася и легендата, че след

смъртта си Ахил бил пренесен от майка си Тетига на един от островите на блажените - Леки. По-късно Павзаний го ситиуира в устието на Дунав. „Това отъждествяване трябва да се разглежда изключително внимателно и да не се тълкува буквално“, категорична е доц. Велинова.

„Но византийският писател Йоан Цеца (1110-1180 г.) също поставя знак за равенство между мирмидонците, хуните и българите“, защитава идеята си Александър. „Лъв Дякон твърди, като се позовава на Ариан, грък, живял в Римската империя, историк, политик и философ, че Ахил бил скит и произхождал от грачето Мирмикион на брега на Меотидското езеро. Скитите го изгонили заради жестокия му и нагъл нрав и той се заселил в Тесалия. Като явно доказателство, според Лъв Дякон, за скитския му произход, служат кройката на наметката му, закопчана с фибула, навикът да се сражава пеш, русите коси и светлосините му очи“. Тоест според Александър има достатъчно данни за култ към Ахил сред българите на Балканите и в Северното Причерноморие – значи не можем с лека ръка да отхвърлим връзката между двете плочки.

Според много историци гревните автори допуснали грешки, защото са смесили несигурна информация за твърде отдавнашни събития. Но дали е така?

ПЕОНИ, МИРМИДОНЦИ

Допълнително в тази посока според Александър говори и... твърдението на македонски археолози. Защото според Цоне Кръстевски, един от водещите изследовате-

ли на плочките от Виница, те са създадени от местното население, наричано пеони. Кои са те?

Смятани са за народ, свързан с Мала Азия и сроден с пелагоните и илирите. Някои автори ги смятат за траки, а други - за самостоятелна етническа и езикова общност. Интересен е обаче груз вариант, за който също ни разказва Александър Мошев: „Йоан Зонара, византийски писател от XII в., нарича в един свой речник българите „панонци“, а същевременно отбелязва, че панонците са идентични с пеонците. Йоан Цеця от своя страна в поемата „Хилиади“, писана между 1144 и 1170 г., директно казва, че „пеонците са българи“. И тук все още се спори дали древните историци са прави, или са смесили информацията от далечни за тях епохи, за които знаят твърде малко, както и антични етноними, които са им непознати. Но пък, ако се насложи написаното с тълкуванията на новата плочка?

Ако всичко изброено в последните редове е вярно, нещата си идват на мястото и всъщност и двете плочки – на Ахил и конника с „български“ надпис, попадат в различна група – на историческия летопис. Тогава се превръщат в още един ранен паметник, свидетелстващ за българско присъствие на Балканите преди Аспарух...

Още една интересна хипотеза дава филологът и философ Петко Атанасов, автор на многобройни книги, продуцент и сценарист. Известен е с възгледите си, че е време за цялостно преосмисляне на отношението ни към духовния път на българската нация. От една страна според него е напълно вероятно плочките да са по-стари от предположенията - още отпреди приемането на християн-

ството за официална религия.

Според него мястото на нахождката е едно от първите огнища на тази вяра изобщо. Възможно е плочките да са били поръчвани на майсторите от богати християни, така че да могат да отгават почит чрез тях на своята вяра. Според него няма как да не става дума за поръчка при изработването, а именно условията на неофициално християнство предполагат това, смята Атанасов.

Два от вариантите на една от най-оспорваните плочки. Размерите са 31x17x4 см, а според различните специалисти на нея е изобразен или Троянският герой Ахил като светец, или библейският Товий, който чудоейно изцелява баща си. Друга версия е свързана със св. Ахил Лариски (+330 г.), странно в случая е, че е изобразен гол. Според специалисти иконографски той напомня и бог Дионис.

И тук идва особено интересната му идея - че плочката с „български“ надпис всъщност съвсем не напуска логиката от религиозния характер на останалите. Идеята на философа е, че е време за цялостен поглед към историята ни през сакралното. Защото е възможно тук гумата „българ“ да е както знак за нашия народ, така и същевременно за нещо друго - синоним на вечност, гума за посветен, за свещенослужител. Според него немалко са ганните, че в началото христовата църква е била наричана „българска“, защото историята ѝ започва от наши предци по днешните ни земи много, много по-рано от официално приетото...

Така или иначе, попълването на безкрайно сложния пъзел все още стои напред в бъдещето. И ще е чудесно ако българските и македонските специалисти от различни области си помогнат в поддръжката му - какъв по-хубав символ на добросъседство и нов, позитивен поглед към бъдещето от търсенето и познаването на миналото...

Време е за изключително интересната находка да кажат тежката си гума и дъвама водещи специалисти, които помолихме за коментар. Наистина ли това са първите икони? С какво още са специални? Каква е връзката на народа ни с тях и има ли обяснение загадъчният надпис „Болгар“? Своите отговори дават археоложката доц. Гергана Кабакчиева и специалистката по история на изкуството проф. Аксиния Джурова.

Глиненият пъзел

Какво смятат специалистите за виничките икони и загадката „Болгар“

Доц. Гергана Кабакчиева:

Безписмено Евангелие

Когато си задаваме въпроса защо тези плочки са керамични и как се появяват именно край днешна Винаца, трябва да имаме предвид и че това не е някаква новост за района – познато е било и на предците на авторите. Тоест вероятно е имало заселване и съм склонна да вярвам, че става дума за т.нар. куберови българи. Христо Димитров от Института по история на БАН още в началото на 80-те години защити дисертация и с аргументи доказва разселването на българите именно в този ареал – днешна Югозападна България и Македония.

Не приемам идеята на македонската историчка Елисавета Димитрова по повод на плочката с надпис „болгар“ – тя дори не допуска, че може да се свърже с българи, а по-скоро става дума за хероизацията, за конника като образ на победата и оттам „вулгарис“. Не мога да взема категорична страна, но е безспорно, че се чете гумата „болгар“ и по-скоро съм склонна за това изписване да виждам етноса.

Става дума за изключително интересна находка, която е обиколила света с изложби, а, за съжаление, все още е много слабо позната у нас. Коментирах с много колеги, някои от които са виждали плочките на живо, но продължавам дори да споря със себе си за тях – не мога да направя категоричен извод.

Нищо не възниква на празно поле, не започва, без да се гради върху нещо по-старо. Неминуемо изниква сравне-

нието с оброчните плочки от езическия период, много такива има на Балканите, но не и в Западната Римска империя. Вижда се, че авторът не е един и те са познавали например иконографията на тракийския конник и на групите божества от езическия период. Много по-добре знаят как да изобразят например лъва, отколкото в западното изкуство.

Размерите им също не са учудващи, защото познаваме оброчни плочки на тракийския конник. Разбира се, те са произведени поне 2 века по-рано, при това в нашите днешни територии.

Количеството плочки, намерено през 80-те години и при най-новите разкопки, говори, че са правени на място. Образите действително са от Стария завет и става дума за началната фаза на християнството. Чисто функционално обаче не мога да приема тези

плочки като икони, както ги определят мнозина.

По-скоро те са своеобразно междинно звено между оброчните езически плочки и истинската икона. Много от сцените могат да бъдат сравнени с изображения, разпространени по луксозната керамика в Северна Африка. Те са нещо средно, но и част от развитието на цялата иконографска символика на християнството. Става дума за ранния му период, когато то се утвърждава като монотеистична религия и за много от хората е било сериозен проблем да преминат от многообразието на божества към единното. Били са принудени, защото християнството е налагано с редица закони – почти 10 от времето на Константин Велики до края на IV век. Била е необходима много голяма пропаганда.

Можем да разглеждаме тези керамични плочки по-скоро като безписмено Евангелие. Те имат само кратки текстове, които са насочващи – неминуемо възниква паралелът с езическите плочки, където също са написани имената на божествата за хора, които по-малко могат да разчетат иконографската схема. Използвали са се, за да могат хората да се запознаят с цялата плеяда от светци и образа на Христос в центъра на всичко. Тези символи се появяват в мозайките, в цялата интериорна украса на църквите от този период и именно като нещо подобно възприемам тези плочки.

Истинската икона се появява на един следващ етап

Доц. Гергана Кабакчиева от Националния археологически институт с музей към БАН е специалист по римска история. Позната на читателите на „8“ от интересното ни пътуване до римския град Ескус край село Гиген в брой 8/2013 г.

и развитието ѝ претърпява твърде много метаморфози. Според историографията първите идват след VII век, а през VIII-IX век следва периодът на иконоборство, през който почти всички са изгорени. Ако приемем, че от тези плочки се извеждат истинските икони, трябва да бъдат намерени поне фрагменти и на други места, а засега се е случило само край Виница.

Създателите също така са знаели латински. В периода, към който датират плочки-

те, този район е към т.нар. префектура Илирикум, а в нея този език се ползва много повече от гръцкия. Според мен затова датировката е от края на V - началото на VI век, защото през втората му половина там вече официално се пише на гръцки език.

Много е важно да се направи внимателен анализ на мястото, който да даде отговори и на въпроса за контекста – с какви други материали са намерени плочките, къде точно са били сложени.

Проф. Аксиния Джурова: Загадката е за какво са служели

Свещени изображения са познати още през III век от стенописите в Дура – Европа, и по-късно от IV-V век. Те са били изписвани в катакомбите, в гуптисите от слонова кост, в пластичната украса на саркофазите, в мозайките. По-късно ги срецваме през VI век в иконите на гърбо от манастира „Св. Екатерина“ на Синай.

Оригиналното в откритите керамични плочки от Винаца според мен не е нито изписването с латиница на „Volgar“, което е естествено, имайки предвид, че до VII век латинският език се е употребявал в този регион. Първите сведения за присъствие на българите се отнасят към първата половина на VI в., преди идването на хан Аспарух. Не е и в преселения паралел между плочката „болгар“ и тази на „светеца“ Ахил, защото не знаем с точност за кой Ахил става въпрос.

Не е прецедент и иконографията, както тази, свързана със старозаветните сцени, така и на светци като св. Христофор, който е „киноцефал“ - с глава на куче, според Василий Велики. Специално за сцените, свързани с Псалтира, да не забравяме, че в раннохристиянския период великите отци на църквата разработват

Проф. Аксиния Джурова е специалист в историята на изкуството. Авторка е на стотици публикации и 25 книги за средновековната култура, славянското и византийското средновековно изкуство и др.

в своите съчинения пророчествата в Стария завет, предпричащи новозаветните събития, а специално в Псалтира се съдържат над 100 подобни пасажа, използвани като паралел по-късно за христологичния и богородичен цикъл.

Оригиналността на тези плочки е материалът – керамика, тяхната форма и особено предназначението им. Явно във Винаца те са се произвеждали серийно, но след като в толкова количество не се откриват на други места в Балканския регион, въпросът

за тяхната функция е съществен и си заслужава да бъде предмет на следващи дискусии.

Според мен тези керамични плочки биха могли да се разглеждат като свързващо звено между оброчните плочки и ранните икони, доказателство за което е континуитетът, който се проследява на иконографско ниво между тракийския конник, езическите божества и достигналите до нас първи изображения на светци, изпълнени в различен материал, преди да се установи изписването им предимно върху гърбо.